UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Nieuwe centra in Nederland: Het krachtenspel in de arena van de stedelijke ontwikkeling

van der Heijde, P.C.M.

Publication date
2014

Document Version
Final published version

Link to publication

Citation for published version (APA):
van der Heijde, P. C. M. (2014). *Nieuwe centra in Nederland: Het krachtenspel in de arena van de stedelijke ontwikkeling*. [Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam].

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:17 Nov 2026

Nieuwe Centra in Nederland

Het krachtenspel in de arena van de stedelijke ontwikkeling

Pieter van der Heijde

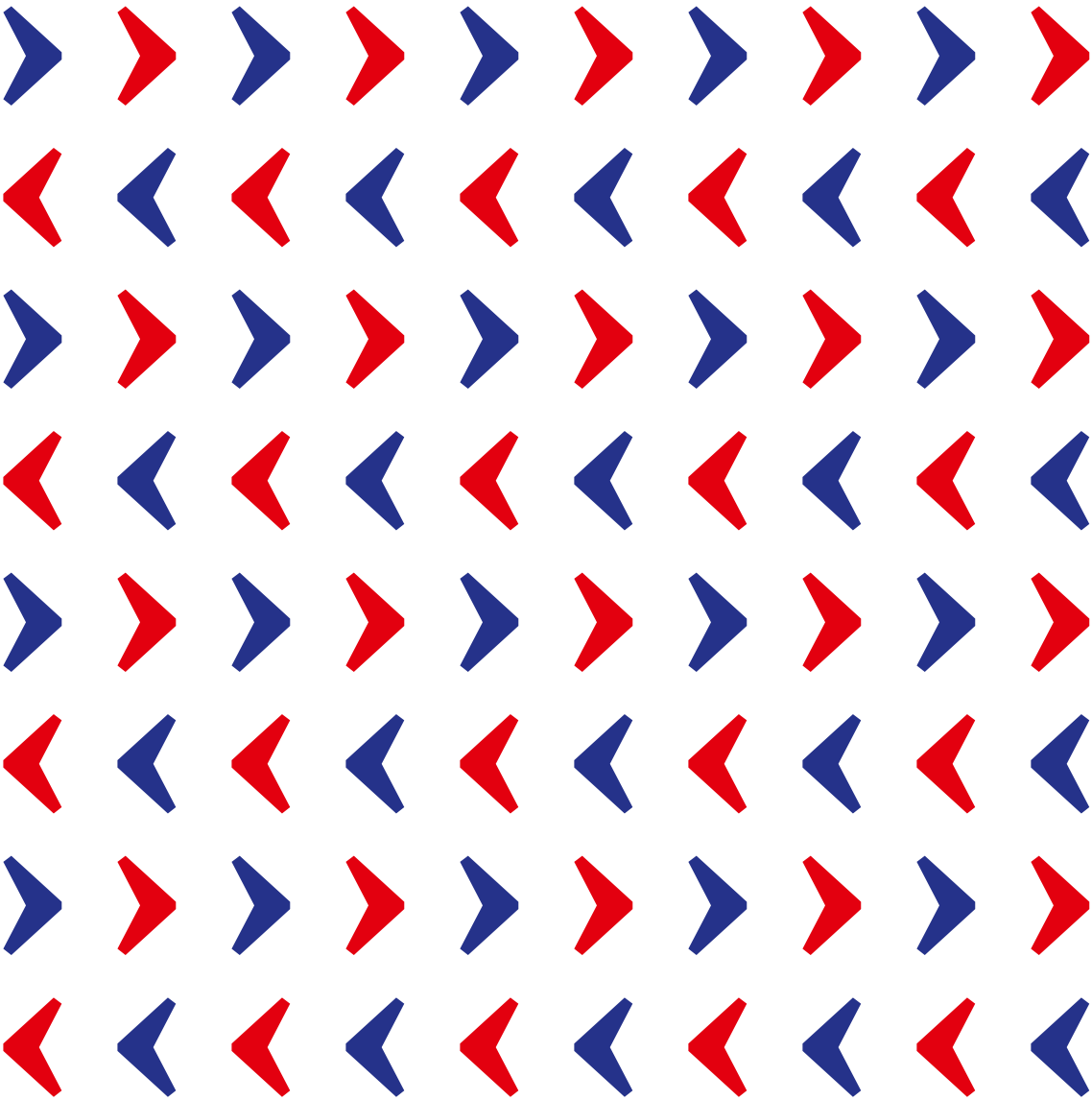

Nieuwe centra in Nederland

Het krachtenspel in de arena van de stedelijke ontwikkeling

Nieuwe centra in Nederland

Het krachtenspel in de arena van de stedelijke ontwikkeling

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van doctor
aan de Universiteit van Amsterdam
op gezag van de Rector Magnificus
prof. dr. D.C. van den Boom
ten overstaan van een door het college voor promoties
ingestelde commissie,
in het openbaar
te verdedigen in de Aula der Universiteit
op vrijdag 12 december 2014 te 11:00 uur

door

Petrus Cornelis Maria van der Heijde

geboren te Utrecht

Promotiecommissie

Promotoren: Prof. dr. W.G.M. Salet, Universiteit van Amsterdam
Prof. dr. E.F. Nozeman, em, Rijksuniversiteit Groningen

Overige leden: Prof. mr. dr. E.F. ten Heuvelhof, Technische Universiteit Delft
Prof. dr. O.A.L.C. Atzema, Universiteit Utrecht
Dr. D.V.H. Evers, Planbureau voor de Leefomgeving
Prof. dr. L.A. de Klerk, em, Universiteit van Amsterdam
Prof. dr. J.B.F. Nijman, Universiteit van Amsterdam
Prof. ir. A. Reijndorp, Universiteit van Amsterdam

Faculteit der Maatschappij- en Gedragswetenschappen

Pieter van der Heijde

Nieuwe centra in Nederland

Het krachtenspel in de arena van de stedelijke ontwikkeling

Aan mijn kinderen: Dagmar, Ezra, Kirsten en Akke

Vormgeving: De Designpolitie
Drukwerk: Veenman+

Eerste druk, november 2014

© Pieter van der Heijde. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveeldvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronsich, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de auteur, pvdh@stedplan.nl

ISBN: 978-90-823020-0-4

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door:

Van Eesteren-Fluck & Van Lohuizen Stichting
Den Haag

Stichting Fundatie Bachiene
Amsterdam

Universiteit van Amsterdam

Amsterdam School of Real Estate

Bureau Stedelijke Planning B.V.
Amsterdam, Gouda

» Inhoud

	Voorwoord	**19**
1	**Inleiding**	**21**
1.1	Achtergrond voor het onderzoek	24
1.2	Relevantie van het onderzoek	26
1.3	Definiëring en selectiecriteria van nieuwe centra	26
1.4	Probleemstelling en onderzoeksvragen	30
1.5	Onderzoeksopzet	31
1.6	Leeswijzer	32
2	**Ontstaan van nieuwe centra**	**35**
2.1	Ontstaan van centra	37
2.2	De monocentrische stad	42
2.3	Polycentrische netwerken	44
2.3.1	Intra-urbane polycentriciteit	44
2.3.2	Inter-urbane polycentriciteit	46
2.3.3	Interregionale polycentriciteit	50
2.4	Het ontstaan van nieuwe centra	51
2.4.1	De vorming van nieuwe centra in postsuburbia	51
2.4.2	Typen nieuwe centra	54
2.4.3	Nieuwe centra in Europa	55
2.5	Het functioneren van polycentrische systemen en nieuwe centra	56
2.6	Conclusies	59
3	**Nieuwe centra in Nederland**	**63**
3.1	Onderzoeksopzet	64
3.2	Ruimtelijke spreiding en situering	68
3.3	Centrumstedelijk karakter	74
3.3.1	Functiediversiteit en verzorgingsniveau	75
3.3.2	Functiemenging	77
3.3.3	Multimodaliteit	78
3.4	Functionele opbouw	78
3.4.1	Functionele analyse	79
3.5	Differentiatie nieuwe centra	83
3.5.1	Centrumstedelijk karakter per type nieuw centrum	86
3.5.2	Functionele kenmerken per type nieuw centrum	87
3.6	Conclusies	88
4	**Proces van stedelijke ontwikkeling**	**93**
4.1	Actoren in de stedelijke ontwikkeling	94
4.1.1	De overheid	94
4.1.2	De financiële sector	95

4.1.3	De bouwsector	95
4.1.4	De gebruikers	97
4.2	Het ontwikkelingsproces	98
4.3	Regimetheorie	101
4.3.1	Positie en kenmerken regimetheorie	101
4.3.2	De functie van regimes voor het stedelijk bestuur	102
4.3.3	Soorten regimes	104
4.3.4	Macht in stedelijke regimes	106
4.3.5	Regimetheorie en het ontstaan van nieuwe centra	106
4.4	Conceptueel model en hypothesen	108
4.4.1	Indicatoren	111
4.5	Selectie casestudies	114
5	**Institutioneel kader**	**119**
5.1	Wederopbouw en de ontwikkeling van stadsdeelcentra (1945-1965)	122
5.1.1	Ontstaan van de verzorgingsstaat en wederopbouw	123
5.1.2	Opkomst van de projectontwikkeling	127
5.1.3	Suburbanisatie en het ontstaan van stadsdeelcentra	127
5.2	Gebundelde deconcentratie en groeikernen (1965-1985)	128
5.2.1	Gebundelde deconcentratie	129
5.2.2	Groei van de projectontwikkeling	131
5.2.3	Stadsgewesten en groeikernen	131
5.3	Compacte stadsbeleid en de vernieuwing van binnensteden (1973-1995)	133
5.3.1	Ruimtelijke ordening als instrument van sociaaleconomische sturing	134
5.3.2	Specialisatie en professionalisering van de projectontwikkeling	136
5.3.3	Stedelijke verdichting en de vernieuwing van binnensteden	137
5.4	Welvaart en liberalisering (1985-2014)	137
5.4.1	Decentralisatie en liberalisering van overheidstaken	140
5.4.2	Stedelijke ontwikkeling als samenspel tussen publieke en private partijen	144
5.4.3	Polycentrisme en afvlakking van de winkelhiërarchie	146
5.4.4	Crisis op de vastgoedmarkt	148
5.5	Financiële verhoudingen tussen het Rijk, gemeenten en private partijen (1945-2014)	149
5.5.1	Verschuivingen in de gemeente-inkomsten	150
5.5.2	Periode van toenemende financiële afhankelijkheid van het Rijk (1945-1983)	151
5.5.3	Periode van afnemende financiële afhankelijkheid van het Rijk (1984-2014)	152
5.6	Conclusies	154
6	**Centrum Leyweg in Den Haag**	**159**
6.1	Beleidskader	161
6.2	Aanleiding voor het ontstaan van Centrum Leyweg	163

6.2.1	Uitbreidingsplan Escampse polder	163
6.2.2	De wederopbouw en uitbreiding van Den Haag	166
6.3	Het ontwikkelingsproces	168
6.3.1	De ontwikkeling van Morgenstond	168
6.3.2	Ontstaan van Centrum Leyweg	172
6.3.3	Centrum Leyweg	179
6.4	Het krachtenspel tussen de actoren	183
6.4.1	Verhouding tussen de gemeente Den Haag en het Rijk	183
6.4.2	Verhouding tussen de gemeente Den Haag en de provincie Zuid-Holland	186
6.4.3	Verhouding tussen de gemeente Den Haag en de private partijen	187
6.5	Toetsing van de hypothese	190
6.6	Conclusies	190
7	**Centrum Kanaleneiland in Utrecht**	**195**
7.1	Beleidskader	197
7.2	Aanleiding voor het ontstaan van Centrum Kanaleneiland	197
7.2.1	Uitbreidingsplan Utrecht van Berlage en Holsboer 1920 en 1924	197
7.2.2	Uitbreidingsplan Oudenrijn 1927	199
7.2.3	Structuurplanstudies 1942 en 1948	200
7.2.4	Structuurplan 1954	202
7.3	Het ontwikkelingsproces	205
7.3.1	De ontwikkeling van Kanaleneiland	205
7.3.2	Ontstaan van Centrum Kanaleneiland	212
7.3.3	Centrum Kanaleneiland	224
7.4	Het krachtenspel tussen de actoren	225
7.4.1	Verhouding tussen de gemeente Utrecht en het Rijk	225
7.4.2	Verhouding tussen de gemeente Utrecht en de provincie Utrecht	227
7.4.3	Verhouding tussen de gemeente Utrecht en de private partijen	229
7.5	Toetsing van de hypothese	229
7.6	Conclusies	232
8	**Nieuw Laakhaven in Den Haag**	**235**
8.1	Beleidskader	237
8.2	Aanleiding voor het ontstaan van Nieuw Laakhaven	239
8.2.1	Herstructurering bedrijventerrein	239
8.2.2	Planvorming Laakhavengebied	241
8.3	Het ontwikkelingsproces van Laakhaven Hollands Spoor	244
8.3.1	De Haagse Hogeschool	244
8.3.2	Kantoren en woningen	247
8.3.3	Winkels, horeca en vrije tijdsvoorzieningen	257
8.3.4	Studentenhuisvesting	259
8.4	Het ontwikkelingsproces van Laakhaven Centraal	260
8.4.1	Laakcenter	262
8.4.2	Megastores	270
8.5	Het krachtenspel tussen de actoren	283

8.5.1 Verhouding tussen de gemeente Den Haag en de hogere overheden 283
8.5.2 Verhouding tussen de gemeente Den Haag en de private partijen 285
8.6 Toetsing van de hypothese 288
8.7 Conclusies 290

9 Leidsche Rijn Centrum in Utrecht 293
9.1 Beleidskader 295
9.2 Aanleiding voor het ontstaan van Leidsche Rijn Centrum 296
9.2.1 Utrecht onderdeel van de Randstad? 297
9.2.2 De VINEX 299
9.2.3 Planvorming Leidsche Rijn 299
9.3 Het ontwikkelingsproces van Leidsche Rijn Centrum 306
9.3.1 Leidsche Rijn Centrum Kern 307
9.3.2 Leidsche Rijn Centrum Noord 331
9.3.3 Leidsche Rijn Centrum Zuid 334
9.3.4 Leidsche Rijn Centrum Oost 337
9.4 Het krachtenspel tussen de actoren 339
9.4.1 Verhouding tussen de gemeente Utrecht en de hogere overheden 339
9.4.2 Verhouding tussen de gemeente Utrecht en de private partijen 341
9.5 Toetsing van de hypothese 345
9.6 Conclusies 347

10 Conclusies en reflectie 351
10.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen 352
10.2 Conclusies casestudies 358
10.3 Toetsing van de hypothesen 361
10.4 Reflectie 364
10.4.1 Het ontstaan van nieuwe centra tijdens de wederopbouw 365
10.4.2 Het ontstaan van nieuwe centra in de periode van liberalisering 367
10.4.3 De concurrentie tussen binnensteden en nieuwe centra 371
10.4.4 De planning en functie van nieuwe centra in Nederland 373

Geïnterviewde personen 380
Samenvatting 381
Literatuur 382
Samenvatting 409
Summary 417
Curriculum Vitae 427

» Voorwoord

In de afgelopen jaren heb ik met veel plezier gewerkt aan de voorliggende publicatie over het ontstaan van nieuwe centra in Nederland. Graag wil ik Willem Salet en Ed Nozeman hartelijk danken voor hun waardevolle begeleiding en de plezierige gesprekken.
Elisabeth van der Steeg bedank ik voor haar advies bij de start van het onderzoek. Daarnaast gaat mijn dank uit naar de medewerkers en stagiaires van Bureau Stedelijke Planning. Gijs Foeken voor het verzamelen en verwerken van een groot aantal gegevens over nieuwe centra in Nederland en Joris Quaedflieg voor het vervaardigen van kaartmateriaal. De stagiaires voor het verzamelen van documenten en diverse ondersteunende werkzaamheden. Ik noem hier met name Tim Burmanje, Ineke Deelen, Isabé van Dorp, Roel van Houwelingen, Miguel Israel, Tessa van Mechelen, Jeroen Mul, Roy Reubsaet, Mathia van der Varst en Job van der Zwaan. Ook gaat mijn dank uit naar de sleutelinformanten en de medewerkers van de archieven zonder wie dit onderzoek niet mogelijk was geweest. Tie Liebe, Wim Deetman, Pim Poppe en Marco van Lente ben ik erkentelijk voor het beoordelen van diverse onderdelen van het uiteindelijke concept.
Tot slot bedank ik mijn vrienden, familie en collega's voor de interesse die zij hebben getoond in het onderzoek.

Amsterdam, 1 juli 2014